

Ένα πνεύμα σε διαρκή απορία

Το να γράφω σημαίνει να αφήνω ένα ίχνος από το οποίο μπορώ να απομακρυνθώ. Η γραφή μου σηματοδοτεί την απουσία μου το θάνατό μου και ταυτόχρονα με βοηθάει να σκεφτώ αυτό που είναι, έτσι όπως είναι, δηλαδή χωρίς εμένα.

Αργά τη νύχτα της περασμένης Παρασκευής, ο Ζακ Ντεριντά άφησε την τελευταία του πνοή. Όπως ήταν γνωστό, ο Γάλλος φιλόσοφος υπέφερε τα τελευταία δύο χρόνια από καρκίνο του παγκρέατος. Το 1991, μια Ιταλίδα δημοσιογράφος είχε θέσει στον Ντεριντά το ερώτημα: «Πώς κατορθώνετε να μη φοβάστε τον θάνατο;» Και αυτός είχε απαντήσει: «Βρίσκομαι στη χειρότερη θέση για να σας απαντήσω, επειδή ο φόβος του θανάτου, η σχέση με τον θάνατο με απασχολεί κάθε στιγμή, δεν σκέφτομαι παρά μόνον αυτό, δεν είμαι παρά φόβος του θανάτου και δεν ζω παρά με έναν τρόπο που θα μπορούσαμε να τον πούμε “μεταθανάτιο”».

Όλα όσα μου συμβαίνουν, μου συμβαίνουν με αφετηρία τον θάνατό μου ή τη θνητότητά μου. Αλλά αυτός ο φόβος, με εξαίρεση τις σπάνιες στιγμές στις οποίες με παραλύει εντελώς, με κάνει να γράφω.

Η γραφή είναι η μόνη απάντηση που έχω. Όχι ως ελπίδα επιβίωσης ή αθανασίας, αλλά ως ίχνος από το οποίο μπορώ να απομακρυνθώ και που επομένως μου σηματοδοτεί την απουσία μου. Το να γράφω σημαίνει να αφήνω ένα ίχνος, από το οποίο μπορώ να απομακρύνομαι. Η γραφή, επομένως, μου σηματοδοτεί την απουσία μου, τον θάνατό μου, και ταυτόχρονα με βοηθάει να σκεφτώ αυτό που είναι, έτσι όπως είναι, δηλαδή χωρίς εμένα» (*Corriere della Sera*, 10-3-1991).

Ο Μπλανσό είχε γράψει ότι η τέχνη είναι «αντίσταση στη μοναξιά και στον θάνατο». Για τον Ντεριντά, η γραφή ήταν μεν μια αντίσταση αλλά ήταν ταυτόχρονα και μια εμπειρία της μοναξιάς και του θανάτου.

Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '70, το αν ο Ντεριντά ήταν ένας φιλόσοφος ή ένας κριτικός, ένας σοφιστής ή ένας σκεπτικιστής, ένας ταχυδακτυλουργός του λόγου ή ένα είδος «μάγου» του στοχασμού προκαλούσε συζητήσεις και διαιρούσε τα πνεύματα. Στη δεκαετία του '80 οι αντιστάσεις του ακαδημαϊκού κόσμου είχαν καμφθεί και ο Ντεριντά κέρδισε όχι μόνο την παγκόσμια φήμη, αλλά και την καθολική σχεδόν αναγνώριση της φιλοσοφικής σημασίας του έργου του. Σήμερα, ο Ντεριντά διαβάζεται πλέον όχι σαν εκπρόσωπος της «μη φιλοσοφίας» του μεταμοντερνισμού (σύμφωνα με την παλαιά, ευρέως διαδεδομένη προκατάληψη), αλλά ως εκφραστής μιας από τις τελευταίες μεγάλες φιλοσοφικές απόπειρες του 20ού αιώνα.

Τρεις περίοδοι στη σκέψη

Μπορούμε να διακρίνουμε τρεις διαφορετικές περιόδους στη σκέψη του Ντεριντά. Στα πρώτα του βήματα στη φιλοσοφία, και παρά τις επιρροές που δέχεται από τα «νιτσεικά» κείμενα των Μπατάιν και Μπλανσό, στηρίζεται κυρίως στη φαινομενολογία του Χούσερλ και ριζοσπαστικοποιεί τον αντιθετικιστικό της προσανατολισμό. Σε μια δεύτερη περίοδο, στη μετάβαση από τη δεκαετία του '60 στη δεκαετία του '70, τοποθετούνται οι μελέτες του για τη γραφή και τη διαφορά, το ίχνος και τη γραμματολογία. Ύστερα από τη δεκαετία του '80, ο Ντεριντά διαλέγεται πιο συχνά με το παρόν και οι παρεμβάσεις του αποκτούν ειθύτερα πολιτικό και κοινωνικό χαρακτήρα και γίνονται πιο ριζοσπαστικές, χωρίς να απουσιάζουν ωστόσο από έναν βαθύ και πυκνό θεωρητικό προβληματισμό.

Αυτός ο τελευταίος Ντεριντά συλλέγει τόσο από την ιστορία της σκέψης, όσο και από την επικαιρότητα, τις αφορμές για να αναπτύξει ένα πρόγραμμα έρευνας που τείνει στη βαθιά και ριζοσπαστική ανανέωση του Διαφωτισμού.

Όταν ο Ντεριντά σχολιάζει τη δυτική μεταφυσική φιλοσοφική παράδοση και αποκαλύπτει τις εσωτερικές της αντιφάσεις, ο στόχος του δεν έγκειται στο να διαπιστώσει απλώς τις αποτυχίες της ή να διακηρύξει τη χρεοκοπία της. Η προσπάθειά του τείνει, αντίθετα, στο να διασώσει και να ανανεώσει την κριτική δύναμη του στοχασμού, για να την οδηγήσει ως τις πιο ακραίες της συνέπειες. Η ιδέα της «αποδόμησης», ως μιας μορφής ατελεύτητης ανάλυσης, που πρέπει να εφαρμόζεται στα κείμενα της φιλοσοφικής παράδοσης, βασίζεται πάνω σε αυτή την προϋπόθεση. Αλλά η σαγήνη της κριτικής και αποδομητικής εργασίας του Ντεριντά, οι ιδιοφυείς ερμηνευτικές ασκήσεις με τις οποίες αποσυναρμολόγησε ολόκληρους τομείς της δυτικής φιλοσοφίας, οδηγούν συχνά τους αναγνώστες του στο να παραγνωρίσουν μια απλή αρχή που αυτός θεωρούσε θεμελιώδη: την ιδέα δηλαδή ότι η «αποδόμηση» έχει πάντοτε και το νόημα της «αναδόμησης» και μιας νέας κριτικής θεμελίωσης.

Τίποτε δεν είναι απλό

Ο Ροζέ-Πολ Ντρουά έγραψε για τον Ντεριντά: «Με αυτό τον στοχαστή τίποτα δεν είναι ποτέ απλό. Τουλάχιστον τίποτα απ' ό,τι ευθύς εξαρχής θεωρούμε αφελώς πως μπορεί να είναι απλό. Ένα ερώτημα κρύβει πάντοτε ένα άλλο, όλα είναι πιο πολύπλοκα από όσο νομίζουμε. Πάντοτε. Θα μπορούσε αυτό να αποτελέσει μια πρώτη μινιμαλιστική προσέγγιση αυτού του τρόπου που ονομάζεται "αποδόμηση", με τον οποίο ο Ζακ Ντεριντά συνένεσε οριστικά το όνομά του (...). Η αποδόμηση συνίσταται στο να εξετάζουμε τα δεδομένα των λόγων, των θεωριών, των θεσμών. Όχι για να τους καταστρέψουμε ή να τους διαλύσουμε, πράγμα που θα ήταν αδύνατο ή παράλογο, αλλά για να ακυρώσουμε τα αυτονόητα και ίσως και το βάρος του. Το ζητούμενο είναι να αφαιρέσουμε ό,τι έχει κατακαθίσει, να αποσυνθέσουμε ό,τι έχει απολιθωθεί ή παραφορτωθεί και όχι να τα ισοπεδώσουμε όλα. Η αποδόμηση της Μεταφυσικής θα ήταν λοιπόν ένας τρόπος για να προσδώσουμε στη σκέψη (στους λόγους, στις θεωρίες, τους θεσμούς) ζωντάνια, κίνηση και επιπλέον ένα μέλλον» (*Le Monde*, 16-11-2001).

Έχουν χαρακτηρίσει τον Ντεριντά μηδενιστή, σχετικιστή, σκεπτικιστή, μεταμοντέρνο

κ.ο.κ. Νομίζουμε ότι πρόκειται για εσφαλμένες και παραπλανητικές ετικέτες. Η σκέψη ενός φιλοσόφου, όπως ο Ντεριντά, δεν μπορεί να συνοψιστεί και να εγκλειστεί στο σώμα μιας οριστικής θεωρίας, να προσδιοριστεί δηλαδή με μια σταθερή και αμετάβλητη μορφή. Η κατηγορία ότι είναι ένας «εχθρός» του Διαφωτισμού διαφενδεται ρητά από τον ίδιο και από το έργο του. Εξάλλου, ένας φιλόσοφος δεν μπορεί να μην εργάζεται για τον Διαφωτισμό, γιατί διαφορετικά θα ήταν σκοταδιστής (αν και δεν έλειψαν και οι σκοταδιστές φιλόσοφοι). Ο Ντεριντά ωστόσο γνώριζε πολύ καλά ότι δεν υπάρχει χειρότερος σκοταδιστής από εκείνον που πιστεύει ότι είναι ένας τέλειος διαφωτιστής, ότι ενσαρκώνει δηλαδή αυτοπροσώπως τις αξίες της προόδου και της ορθολογικότητας.

Σε ό,τι αφορά τη σχέση του με τον μεταμοντερνισμό και πάλι ο ίδιος ο Ντεριντά είχε ξεκαθαρίσει τη θέση του: «Όσο για τη μετανεωτερικότητα, εγώ ποτέ δεν έχω χρησιμοποιήσει αυτή τη λέξη, ούτε και αισθανθήκα ποτέ ότι εκπροσωπούμαι στην εργασία μου από αυτόν τον όρο, κυρίως επειδή η ιδέα της μετανεωτερικότητας προϋποθέτει μια χρονολόγηση και μια γραμματική διάταξη της Ιστορίας, ένα πριν και ένα μετά, πράγμα που μου φαίνεται ακατάλληλο για να περιγράψει τη σχέση μου ή τη θέση της εργασίας μου στην Ιστορία. Από την άλλη μεριά, τα ρεύματα που αποκαλούνται "μεταμοντέρνα" το κάνουν σαν να είχαν ξεπεράσει την εποχή του Διαφωτισμού και δεν πιστεύω ότι έτσι έχουν τα πράγματα. Το ζητούμενο είναι να επαναπροτείνουμε την ιδέα του Διαφωτισμού, όχι όπως αυτή εκδηλώθηκε στον 18ο αιώνα στην Ευρώπη, αλλά καθιστώντας τη σύγχρονη, τοποθετώντας τη στην πρόοδο του λόγου» (*La Jornada*, 3-5-2002).

Απαντώντας, τέλος, σε όσους τον επέκριναν για μηδενισμό, ο Ντεριντά δήλωνε: «Οχι, δεν είμαι ο μηδενιστής που πολλοί νομίζουν, ο άνθρωπος που δεν πιστεύει σε τίποτα, που υποστηρίζει ότι τίποτα δεν έχει νόημα. Αυτά τα λένε άνθρωποι που δεν με έχουν διαβάσει ποτέ. Ποτέ δεν είπα ότι είμαστε κλεισμένοι στη γλώσσα. Στην πραγματικότητα, λέω το αντίθετο και η αποδόμηση του λογοκεντρισμού είχε στόχο ακριβώς την απογύμνωση εκείνη, της φιλοσοφίας, σύμφωνα με την οποία όλα είναι γλώσσα».

Κριτικές αποστάσεις

Τα τελευταία χρόνια, ο Ντεριντά διαλεγόταν πιο ζωνträ με το παρόν και διατίπωνε πολιτικά ριζοσπαστικές θέσεις, που αμφισβητούσαν τη νέα δογματική ορθοδοξία, τη νεοφιλελεύθερη συναίνεση της «μετακομμουνιστικής» εποχής. Διατηρούσε ωστόσο πάντοτε τις κριτικές αποστάσεις του από τη σαρκική μορφή του «στρατευμένου» διανοούμενου. Στο έργο του είχε «αποδομήσει» μεθοδικά αυτή τη μορφή, καθώς είχε αναστοχαστεί σε βάθος τις θεωρητικές προϋποθέσεις της και τους όρους της αποτελεσματικότητάς της. Ο Ντεριντά γνώριζε πολύ καλά ότι ένας τρόπος για να είναι κανείς απολιτικός σήμερα είναι και να επαναλαμβάνει τελετουργικά την επαναστατική ρητορική που κληρονομήσαμε από το παρελθόν, να συνεχίζει να προπαγανδίζει προγράμματα που έχουν αποτύχει ή εξαντληθεί και να προσαρμόζει τον λόγο του σε προκαθορισμένους και προβλέψιμους κώδικες.

Θανάσης Γιαλέτσος
Ελευθεροτυπία, 11-10-2004

Το «τέλος» του Ντεριντά

Μόλις χθες, Έλληνας πανεπιστημιακός, σε δημοσιογραφικό άρθρο, ισχυρίστηκε ότι ο Ντεριντά «τελευταία διαπραγματεύτηκε το τέλος του μέσω των εφημερίδων. Ο θάνατος δίστασε απορημένος. Αν εκτέλεσε τελικά το έργο του φαίνεται πως δεν το έκανε χωρίς δισταγμό και ίσως μάλιστα χωρίς κάποια ντροπή». Εδώ υποδηλώνεται ότι ο ιδρυτής της αποδόμησης «έθαψε» το έργο του (μάλιστα σε αγγλική εφημερίδα κάποιος δήλωσε χωρίς αιδώς ότι με την ταφή του Ντεριντά αναρωτιέται αν έφτασε η ώρα να ενταφιαστεί μαζί του και το έργο του...), εφόσον υποβίβασε τη σκέψη του μιλώντας σε πρόσφατες συνεντεύξεις του για τον επικείμενο θάνατό του.

Το περί θανάτου ερώτημα –όπως και κάθε άλλο– ο Ντεριντά το πραγματεύεται μέσα στο ογκώδες μη δημοσιογραφικό έργο του. Ο Τύπος αδυνατεί να υποκαταστήσει το βιβλίο, γιατί του λείπει ο χρόνος και ο χώρος. Η εφημερίδα κάθε μέρα έχει ήδη διαπραγματευτεί το τέλος της. Δυστυχώς, πανεπιστημιακοί και αυτοαποκαλούμενοι ειδήμονες βολεύονται μέσα στον άβολο δημοσιογραφικό χώροχρόνο, για να λοιδορήσουν έως και να συκοφαντήσουν την ντεριντιανή σκέψη, καθώς είναι ανίκανοι ή αρνούνται να τη διαβάσουν. Η ευχή του Άγγλου αρθρογράφου είναι ήδη ξεπερασμένη, γιατί μια μερίδα του Τύπου έχει ήδη «ενταφιάσει» το έργο του. Έτσι τουλάχιστον πιστεύει.

Προτρέπω λοιπόν τους Έλληνες αναγνώστες να μην πληρώνουν τα αναγνωστικά του τέλη αποκλειστικά στις εφημερίδες ή στους μεσάζοντες (πανεπιστημιακούς, δημοσιογράφους, κριτικούς κ.λπ.) πιστεύοντας ότι έτσι εξοφλούν το χρέος τους προς τη σκέψη του Ντεριντά, αλλά να αναζητούν το τέλος, τον σκοπό αυτής της σκέψης μέσα στο ίδιο το έργο του, ούτως ώστε να αναλάβουν το κόστος της δικής τους κριτικής ευθύνης, γιατί έτσι μόνο μπορούν να λογοδοτήσουν υπεύθυνα.

Βαγγέλης Μπισώρης
Τα Νέα, 17-10-2004

Νέες πόρτες, μυστικοί χώροι

Ποτέ καμιά εικόνα του Ντεριντά δεν θα είναι τελική εικόνα του. Εργάστηκε με προσοχή γι' αυτό, σαν να εργαζόταν προετοιμάζοντας τον θάνατό του. Στη σκιά του αναζητώ τη θεολογική σημασία της αδυναμίας οποιουδήποτε τελικού συμπεράσματος. Η ευθύνη των σχημάτων του λόγου παραμένει, για μένα, κυρίαρχο ηθικό ζήτημα που τίθεται με τα γραπτά του. Πάντοτε σχολίαζε υφιστάμενα κείμενα. Φαντάζομαι τα κείμενα στα οποία στάθηκε ο Ντεριντά σαν μια σειρά δωματίων. Κατά τη δική του ξενάγηση των επισκεπτών, ανοίγονται στους τοίχους νέες πόρτες και από νέες διόδους παρουσιάζονται

μυστικοί χώροι, έξω από τα δωμάτια. Τα μέρη που συναντάει κανείς έξω από τις καινούργιες πόρτες δεν φτιάχνουν κανένα αρμονικό ολοκληρωμένο τοπίο. Ωστόσο επικοινωνούν. Τίποτε δεν μένει σταθερό εκεί, δεν υπάρχει τόπος για εγκατάσταση: φανερώνονται όμως συγκεκριμένοι δρόμοι, κατάλληλοι για βάδισμα. Τα μέρη έξω από τα δωμάτια (μια συγκόλληση αποσπασμάτων) φτιάχνουν έναν ανοικτό τόπο γεμάτο αδιέξοδα. Σε αυτόν τον τόπο, μπροστά στα αδιέξοδα, καλούμαστε να αναλάβουμε τις ευθύνες μας.

Αριστείδης Αντονάς
Τα Νέα, 17-10-2004

Μεταξύ παραδοξολογίας και κοινοτοπίας

Είναι παρακινδυνευμένο, αλλά και κάπως άκομψο, να επιχειρήσει κανείς μια βιαστική αποτίμηση του έργου του Ζακ Ντεριντά, λίγα εικοσιτετράωρα μετά τον θάνατό του. Είναι ωστόσο θεμιτό να διατυπωθούν κάποιες κρίσεις που στηρίζονται στις πρώτες εντυπώσεις από την προσεκτική μελέτη βασικών κειμένων του. Φυσικά, στο σύντομο αυτό σημείωμα δεν μπορούμε ούτε καν να συνοψίσουμε τις θέσεις του φιλοσόφου.

Φοβούμαι, πάντως, ότι οι θέσεις αυτές παρουσιάζουν ενδιαφέρον μόνον για όποιον έχει ήδη αποδεχθεί μια συγκεκριμένη, κατά τη γνώμη μου ξεπερασμένη αντίληψη του φιλοσοφείν, στον βαθμό που επιτρέπουν να καταδειχθούν τα αδιέξοδα κάποιας ακραίας και εσφαλμένης θεμελιοκρατικής ερμηνείας της υπερβατολογικής και της φαινομενολογικής παράδοσης. Για τους θαυμαστές του, ο Ντεριντά εκφράζει την τελευταία και συνεπέστερη εκδοχή της κριτικής φιλοσοφίας. Για τους επικριτές του, στην προσπάθεια να ξεορκίσει το φάντασμα ενός παρωχημένου πλατωνισμού –που ελάχιστους απασχολεί πλέον– οδηγεί την κριτική σκέψη σε αυτοϊπνονόμηση αμφοβητώντας κεντρικές κανονιστικές της αρχές.

Κατά τα άλλα, η ντεριντιανή συλλογιστική, στην καλύτερη περίπτωση, όταν δεν συσκοτίζεται από την κατάχρηση ρητορικών τρόπων και ένα ιμπρεσιονιστικό ύφος που υποδύεται τη βαθύτητα, αξιοποιεί δημιουργικά χαρακτηριστικές μορφές σοφιστικής και σκεπτικής επιχειρηματολογίας. Δυστυχώς, συνήθως καταλήγει σε συμπεράσματα που παρπαίζουν μεταξύ παραδοξολογίας και κοινοτοπίας. Οι τοποθετήσεις του Ντεριντά δεν νομίζω πως συμβάλλουν ουσιαστικά στη σύγχρονη φιλοσοφική προβληματική, που ακολουθεί νέους, διαφορετικούς δρόμους. Και ίσως δεν είναι τυχαίο ότι τα τελευταία χρόνια ο στοχασμός του, που έβρισκε απήχηση κυρίως σε ορισμένους θεωρητικούς της λογοτεχνίας, συμπληρωνόταν από μυστικιστικές αποχρώσεις και οιονεί υπερβατικές αναφορές στην έννοια της δικαιοσύνης, αναγνωρίζοντας τη μη αποδομησιμότητά της.

Στέλιος Βιρβιδάκης
Τα Νέα, 17-10-2004

Γκουρού περισσότερο παρά φιλόσοφος

Ο Ντεριντά είχε την τύχη να δει εν ζωή τις απόψεις του να αναγορεύονται σε ισχύουσα φιλοσοφία της εποχής του, αλλά και την ατυχία να παλαιώνονται ήδη πριν από τον θάνατό του. Στην πραγματικότητα, η θεωρία του δεν περιεχει κάτι το όντως καινούργιο, πλην της ιδέας της «άπειρης σημείωσης», η οποία όμως είναι χωρίς πραγματικό νόημα. Η περίφημη κριτική του της «μεταφυσικής της παρουσίας» δεν είναι παρά ελεγχος της μεταγλωττισμένης από αυτόν θεωρίας της αναφοράς, δηλαδή της παλαιάς άποψης για τις σχέσεις των λέξεων με τα πράγματα, η οποία είχε ήδη καταδειχθεί ως αφέλης από αναλυτικούς φιλοσόφους και γλωσσολόγους.

Η μεγάλη επιτυχία της θεωρίας του ήταν αποτέλεσμα περισσότερο του συναισθηματικού τρόπου με τον οποίο τη διατύπωσε (ο οποίος παρείχε στους διανοητικά ευσυγκίνητους μια αίσθηση δημιουργικής υπέρβασης των στερεότυπων αντιλήψεων) και της χρήσης μιας νέας και φανταζι ορολογίας και ενός σοφιστικού ύφους, που με τις δυσκολίες και τη σκοτεινότητά του κατόρθωσε να δώσει στο παλαιό την επίφραση του νέου. Η εφαρμογή της μεθόδου του της Αποδόμησης στην εξέταση των λογοτεχνικών κειμένων δεν πρόσφερε τίποτε στις λογοτεχνικές σπουδές. Καθώς η μέθοδος αυτή βασίζεται σε μια θεωρία της γλώσσας γενικά και όχι σε μια θεωρία της λογοτεχνικής γλώσσας, συσκότισε περισσότερο παρά διαφώτισε τη μελέτη της παραγωγής της λογοτεχνικότητας. Περισσότερο από σοφιστής υπό μανδύα φιλόσοφου ο Ντεριντά υπήρξε, πιστεύω, ένας διανοητικός γκουρού. Τα ρητορικά τεχνάσματά του δεν διαφέρουν ουσιαστικά από τους τρόπους ορισμένων εκφράσεων του θρησκευτικού μυστικισμού. Η ανάγνωση των λογοτεχνικών κειμένων με την Αποδομική μέθοδο δίνει την αίσθηση λιγότερο μιας κριτικής προσέγγισης και περισσότερο μιας τελετουργίας. Ότι ο Ντεριντά –εβραϊκής καταγωγής– δεν κατόρθωσε να αποκοπεί από τον μυστικισμό της εβραϊκής σκέψης φαίνεται από ορισμένα από τα τελευταία του βιβλία, όπου ταυτίζει την Αποδόμηση με την οψίμως ανακαλυφθείσα από αυτόν, μοναδική μη αποδομήσιμη, «άπειρη “ιδέα της δικαιοσύνης”» – ταύτιση την οποία διακήρυττε με τον τρόπο μιας νέας θρησκείας, της οποίας αυτοαναγορεύτηκε όχι μόνο προφήτης αλλά και, συγχρόνως, Μεσσίας.

Νάσος Βαγενάς
Τα Νέα, 17-10-2004

Το χρηματιστήριο της... Φιλοσοφίας

Η συνθήματολογία εναντίον του Ντεριντά είναι κάτι που αφορά το χρηματιστήριο της Φιλοσοφίας και όχι την ιστορία της. Κατά τα άλλα, ο Ντεριντά και οι «αντίπαλοί» του μου φέρνουν στον νου το παιχνίδι «κλέφτες κι αστυνόμοι», στην εκδοχή

όμως του Κλεμμένου γράμματος του Πόε: Ας το πάρουν απόφαση και ας παραιτηθούν, έστω και μετά θάνατον δεν πρόκειται να συλλάβουν το «γράμμα» του. Αν είχε υπάρξει φιλόσοφος και μόνο, θα είχε βρεθεί στο έλεός τους. Σαν τον Υπουργό όμως του Πόε, υπήρξε και «ποιητής». Γιατί το να έχεις υπάρξει «ποιητής» και φιλόσοφος σημαίνει ν' αποστρατεύεις τους «αντιπάλους» σου, υποδυόμενος τον Ντιπέν για λογαριασμό του ίδιου σου του εαυτού. Κι αν πρέπει σώνει και καλά, ως νέος αναγνώστης του Ντεριντά, να μιλήσω με μια πρόταση για τη συνεισφορά του στη Φιλοσοφία, ας είναι η εξής: Απεδείξε ότι υπάρχουν πολυάριθμες αλήθειες που δεν είναι κατ' ανάγκην αλήθειες εντός των ορίων της συναρτησης, όπως και ότι υπάρχουν πολυάριθμες αλήθειες που παραμένουν αλήθειες ακόμη και εκτός των ορίων αυτών.

Χάρης Ε. Ράπτης
Τα Νέα, 17-10-2004

«Κατήργησε την ιεράρχηση των πηγών»

Πυρήνας της σκέψης και της διδασκαλίας του Ζακ Ντεριντά είναι η αποδόμηση – λέξη πολύ στη μόδα γύρω στο 1990 με '95 που σιγά-σιγά εξαφανίστηκε· εξαφανίστηκε, αφού έκανε τη δουλειά της. Η θεωρία της αποδόμησης δεν είναι τίποτε άλλο απ' αυτό που λέει η λέξη. Κατ' αρχήν απευθύνεται στο κείμενο, απευθύνεται στις λέξεις, δεν αναγνωρίζει τίποτε που είναι έξω από το κείμενο. Επιπλέον, προτείνει να μη θεωρείται κανένα νόημα που εκφράζει η λέξη ως έγκυρο· προτείνει την αναζήτηση της αλήθειας στη διάλυση των δομημένων συνόλων. Πρώτες που ωφελήθηκαν από την προταση ήταν η Φιλολογία και η Ανθρωπολογία.

Ενώ όμως αρχικά η θεωρία έμοιαζε να απευθύνεται σε αυτές τις δύο ακριβώς διανοητικές λειτουργίες ή επιστήμες, γρήγορα επηρέασε και πολλές άλλες. Στην ιστοριογραφία η αποδόμηση έφτασε από δύο δρόμους: από τον κατακερματισμό της θεματολογίας σε πολύ μικρά θέματα έρεινας (πραγματικά, γεωγραφικά, χρονικά), κάτι που περίπου αποκλείει την κατανόηση του παρελθόντος ως συνολικής κίνησης της κοινωνίας και που υποδεικνύει ένα είδος ισοτιμίας αυτών των «μικρών», αποκλείει δηλαδή την ιεράρχηση και από τη στροφή προς την, φιλολογική βέβαια, κειμενική λεγόμενη προσέγγιση και ερμηνεία της ιστορίας που καταλήγει σε λατρεία της ανάλυσης των κειμένων και της διάλυσης του νοήματος των λέξεων· ανοίγει πόρτες σε κείμενα που δεν είναι οι κατάλληλες πηγές για τη γνωριμία μας με το παρελθόν· δεν είναι οι πηγές της ιστορίας.

Βασίλης Κρεμμυδάς
Τα Νέα, 17-10-2004

Πήγε τη φιλοσοφία στα όριά της

«**Ε**ίμαι καιρός να αναρωτηθούμε μήπως οι ιδέες του Ντεριντά, καθώς και ο μακρύς, αγχώδης, μεταμοντέρνος διανοητικός σπασμός του, θα έπρεπε να ταφούν μαζί του», αναφερόταν σε άρθρο του *Independent*.

Ε, λοιπόν, πράγματι, το έργο του Ντεριντά βρίσκεται επακριβώς στη θέση του, δηλαδή στον τάφο του Ντεριντά, οδηγώντας από εκεί τη φιλοσοφία προς μιαν άλλη, «πέραν του τάφου», διάνοιξη: προς τα όριά της. Κίνηση, εντούτοις αδιάφορη για όσους προσκολλώνται στην εσωτερικότητα της συνείδησης, και δεν πτοούνται από την αυταπόδεικτη πρόταση του Ντελέζ: «Φιλοσοφία είναι η τέχνη να σχηματίζεις, να επινοείς και να κατασκευάζεις έννοιες».

Ο Ντεριντά έγραψε, διεκδικώντας για τη γραφή του «το δικαίωμα στον θάνατο». Το περβόητο: «Δεν υπάρχει το εκτός-κειμένου», δεν αποκλείει, ασφαλώς, την πραγματικότητα, εκθέτει όμως τη σκέψη σε μια «εργασία πένθους», διαμορφώνοντας δι' αυτής μιαν ευθύνη απορητικής μορφής. Η ομολογία του Ντεριντά στις Συνομιλίες: «Δεν γνωρίζω προς τα πού οδεύει το έργο μου», υποδηλώνει ότι η απορητική δομή του κειμένου εντείνει το κρίσιμο των αποφάσεων και την ελευθερία των επιλογών.

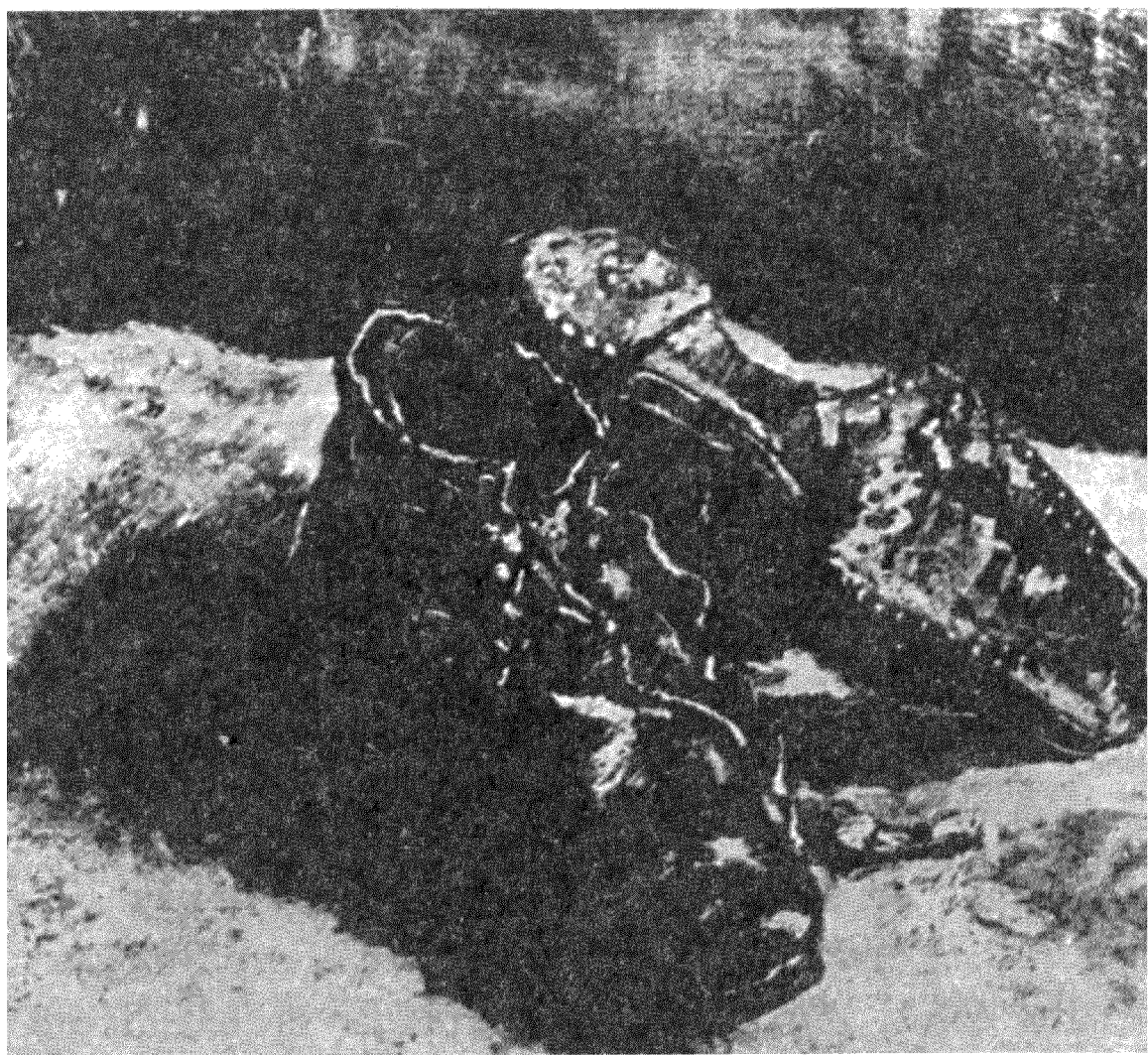
Γνωρίζουμε, από τον Φρόυντ, ότι κάθε ανθρώπινη ζωή επεξεργάζεται μια ιδιοσυγκρασιακή φαντασίωση. Στην περίπτωση του Ντεριντά, η φαντασίωση αυτή είναι ο θάνατος. Συμβάν εξωτερικό, αλλά και εργοδηγός μέσα.

Τι μπορεί να σημαίνουν όλα αυτά για την αναλυτική φιλοσοφία ή την κριτική; Σημαίνουν μια στρατηγική (ο Παπαγιώργης, προχθές, την αποκάλεσε «σοφή δεξιότητα»), διά της οποίας μπορούμε να φιλοσοφούμε, αλλά κυρίως να ζούμε ως φίλοι της σοφίας, αναγνωρίζοντας το απλούστατο: «Το νόημα δεν είναι ούτε πριν, ούτε μετά την πράξη». Και, επιπλέον, το «γινόμενο» αυτών των δύο εννοιών (νόημα, πράξη) θέτει το κατ' εξοχήν φιλοσοφικό ερώτημα: «Τι εστί; (Τι εστί νόημα, τι εστί πράξη;)».

Τον ρωτούν σε συνέντευξη στο *Magazine Litteraire* (Μάρτης 1991): Υπάρχει φιλοσοφία του Ντεριντά; Όχι. Συνεπώς, δεν υπάρχει μήνυμα. Όχι. Υπάρχει κανονιστικότητα; Δεν υπάρχει παρά αυτό.

ΥΓ: Λεπτομέρεια από τη «δεξίωση» του θανάτου του Ντεριντά στην Ελλάδα: ο καθηγητής της Φιλοσοφικής Γ. Βώκος κλείνει ανενδοίαστα το άρθρο του στο *Βήμα της Κυριακής* ως εξής: «Ο Ντεριντά, τελευταία, διαπραγματεύτηκε το τέλος του μέσω των εφημερίδων». Αλλά ποιος είναι ο πεθαμένος; Και ποιος ανάμεσά μας, ο νεκρός;

Γιώργος Βέλτσος
Τα Νέα, 17-10-2004



Βίνσεντ Βαν Γκογκ, «Ένα ζευγάρι παπούτσια», 1886-87.